

wel gegeven ter onderscheiding van Heiden, Mohammedaan en Jood. Op zichzelf ligt daarin iets dat den Heiland verheerlijkt, Wiens majestueuze invloed buiten den kring Zijner belijders wordt erkend. Als slechts de zin van het woord in dit verband wordt doorzien. Het adjectief volgt en overspant al wijder kring: de Christelijke volkeren van Europa! Het behoort niet als een bespotting te klinken, mits men zich den zin van het woord realiseert. Kuiper onderscheidt in De Gemeene Gratie (II 068 vlg.) tweërlei gebruik van ons woord en merkt op: „(Ge kunt) het zoo uitdrukken, dat ge sprekende van een Christelijken staat, van een Christelijke maatschappij, van Christelijke beschaving enz., uitsluitend het oog hebt op de Gemeene Gratie, gelijk die bezwangerd is door het Evangelie; en dat in het andere geval, als ge gewaagt van Christelijke school, Christelijke pers, Christelijke zangers en van zooveel meer, ge doelt op de Particuliere genade, gelijk die zich de dingen van het gewone leven tot instrument kiest”.

Doch daaruit volgt levens hoe nutteloos in vele gevallen het is te strijden over toekenning van dit praedicaat zonder nadere verklaring en precisering. Groen van Prinsterer hechtte sterk aan de belijding van Nederland als een Christelijke natie. En we verstaan het. Doch Minister Van Reenen vond: ja en neen. Hij beaamde het ten aanzien van den zin, de geschiedenis en het zielental der natie, maar ontkende het even stellig in staatsrechtelijk opzicht.³⁾

Naar onze meening had Van Reenen ongelijk in zijn beroep op het staatsrecht, waar de natie in het geding was. Later zal Kuiper in Ons Program aan dat Christelijk karakter der natie met kracht en klem vasthouden en over den Staat handelen onder het motto: „geen état athée”, wat wel iets anders is dan „een Christelijke staat”. Gelijk hij in 1917 constateert dat „onze Staat eeniglijk nog in de Zon- en vierdagen zijn Christelijk karakter doet uitkomen.”⁴⁾ Toch hoort men wel eens dat alle rechtsche partijen het Christelijk karakter van den Nederlandschen staat „belijden”. Voor we dit toegeven zal het noodig zijn om duidelijk aan te geven wat men daaronder eigenlijk verstaat. Misschien blijkt dan de inhoud van het begrip „Christelijk” derwijs te slinken dat het geen scheidingslijn helpt trekken tusschen rechtsch en linksch.

Op spaarzaam gebruik en zoo scherp mogelijke begripsbepaling komt 't steeds weer aan, opdat een gestolen naam niet de oogen voor gevaren sluiten doe noch misleide als ladingdekkende vlag.

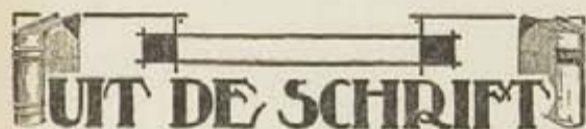
Zoo is er niets tegen de verbinding „Christelijke kunst” en „Christelijke literatuur” in toepassing op Maria-verheerlijkende, beeldendienstplegende plastiek, resp. op geschriften van Patres, welke van Heidensch-wijsgeerigen zuurdeesem zijn doortrokken. Mits men zich de waarde van het woord bewust blijft en in de zaken het on-Christelijke onderkent. Veel meer gevaar voor misverstaan en onjuiste waardeering bergt diezelfde samenknopping „Christelijke literatuur” in zich, waar ze wordt toegepast op hedendaagsche litteraire productie. Daarover, en over Christelijk onderwijs, willen we nog een korte beschouwing laten volgen.

K.

D.

3) Diepenhorst, a.w. 191.

4) Starrenflonkering, 123.

UIT DE SCHRIFT

Uitgesloten.

Want hetgeen in haar ontvangen is, dat is uit den Heiligen Geest.

Matth. 1:20 b.

In de evangelieverhalen vinden we geen levensbeschrijving of zielsontleding van onzen Heer Jezus Christus! Wie er zoiets in zoekt, zal ze nooit verstaan. Neen, Mattheüs en de anderen tekenen scherp en kleurig den ambtsweg, de ambtsworsteling, de ambtsvervulling van onzen Heiland.

Die wetenschap moet ons leiden en beheerschen bij de beschouwing der figuren, die telkens in Jezus' omgeving voor ons oprijzen. Ze verschijnen alleen omdat de Christus in hen en door hen Zijn ambt moet bedienen. Alleen als we ze zóó zien, komen ze op de juiste plaats en staan ze in het zuivere licht.

Ze worden dan gelijk aan de begeleiding van een melodie, die alleen gecomponeerd werd om die melodie ten volle te laten uitkomen. Ze zijn de nevenfiguren op een schilderij, die alleen werden ontworpen om den hoofdpersoon te zetten in het volle licht.

Zóó moeten we ook Jozef zien!

Hij was verloofde van Maria. Dat wil zeggen hij en Maria waren onverbreeklijk aan elkaar verbonden naar Gods wet. Maria was naar de wet

en volgens het spraakgebruik reeds Jozefs vrouw. En Jozef was zóó Maria's man. Jozef had „recht” op Maria. Verbrekking der verloving zou in vollen zin echtbreuk zijn.

En dan komt het vijandige, vreemde raadsel tusschen hen in staan. En dat onbegrijpelijke in Maria slaat hen uit elkaar en doet een muur tusschen hen oprijzen. Jozefs liefde is gewond. Zijn recht is geschonden, naar hij meent.

Jozef heeft geworsteld met dat zware kruis in zijn leven.

En toen hij dat deed, was hij, zonder het zelf te weten, bezig met het allergrootste mysterie, dat ooit door God onder de zon is gewerkt.

God was bezig iets nieuws te scheppen in de wereld. Alle menschen, alle menschengeslachten kwamen in deze wereld beladen met schuld. Allen die geboren werden naar de „gewone” menschelijke mogelijkheden, langs de wegen van vleesch en bloed, waren zondig en verdorven. Geen nieuw, zuiver, eeuwig leven kon uit de bestaande wereld en naar de heerschende orde ooit meer verschijnen in Gods wijd heelal. De bronnen van het menschenleven waren vertroebeld — naar het scheen voor eeuwig!

En zie, nu doet God iets groots.

Hij maakt wat nieuws! Er komt nu een mensch, die niet in levensbeweging is gebracht door andere menschen. Er komt een mensch, die niet in de wereld komt langs de banen van vleesch en bloed en menschenlijken wil en menschenlijke liefde. God wekt dat leven. Hij alleen. Hij roept de nieuwe scheut uit den ouden stam. Hij alleen is de handelende Persoon.

De schepping was het werk van den Almachtige alleen — maar de herschepping eveneens.

Met dit ontzaglijke wonder heeft Jozef getobd. O neen, hij kon dat nooit zelf uitbroeden, zelf verzinnen. God in den hemel alleen kon hier licht hem schenken.

En dat doet Hij ook door Zijn engel.

Jozef, gij moet opzij, gij moet aan den kant gaan staan. Gij moet Maria afstaan aan uw God, opdat Hij in haar werke, Hij alleen. Want God legt nu een nieuw fundament onder de wereld. Het komende kind is de nieuwe wortel van den vernieuwden kosmos en het nieuwe menschengeslacht. En zulke wonderen zijn alleen mogelijk bij den Machtige Israëls. Jozef, gij wordt uitgesloten bij het nieuwe begin, grondig uitgesloten.

Nu komt Jozef naast Maria te staan.

Want ook Maria werd uitgesloten. Ook haar daad, haar hulp, was bij dat eerste begin onmogelijk. De Heilige Geest kwam over haar en zij wist zelf niet hoe en wanneer.

En nu is dit het groote van Jozef en ook van Maria — ze hebben zich laten uitsluiten. Zij hebben de kracht gevonden, de kracht des geloofs, om den Heere over zich te laten beschikken. Ze hebben de sterke daad verricht van de vrijwillige aanvaarding der door God hun opgelegde passiviteit.

Zóó werden zij Gods medearbeiders. Neen niet bij den aanvang, dat werkte de Almachtige alleen, maar wel in het vervolg. Maria heeft Jezus met vreugde gedragen. En Jozef heeft Hem en Zijn moeder met zorg bewaakt.

H.

C. V.

KERKELIJK LEVEN

Herdenking van de Doleantie.

Van het Comité tot herdenking van de Doleantie vernemen wij dat het Programma thans definitief werd vastgesteld. De Herdenking zal plaats vinden te Amsterdam. Donderdag 13 Februari a.s., des avonds 8 uur zal er een Dank- en Bedestond worden gehouden in de Keizersgrachtkerk. Als voorganger zal optreden Ds K. Fernhout van Baarn. Vrijdag 14 Februari worden er twee samenkomsten gehouden in de groote zaal van het Concertgebouw. De morgenvergadering begint 's morgens 10 uur. Als spreker hoopt eerst op te treden: Dr K. Dijk van 's Gravenhage met het onderwerp: „Om het verbond Gods”, en daarna Prof. Dr G. M. den Hartogh van Kampen met het onderwerp: „De Doleantie en het Ambt van Ouderlingen en Diakenen”.

In de middagsamenkomst, welke om 2 uur aanvangt, spreken: Prof. Mr A. Anema van Amsterdam over „De Doleantie en de Staat”, Ds T. Ferwerda van Amsterdam over: „De Doleantie en het Kerkrecht”, Prof. Dr F. W. Groshede van Amsterdam over: „De betekenis van de Doleantie voor het Heden”. Daarna zullen nog enkele Sprekers, die nauw bij de Doleantie betrokken waren, een kort woord spreken.

Aangezien te verwachten is dat de belangstelling voor deze Herdenkings-dagen groot zal zijn, vermoedelijk niet allen, die dit wenschen, toegang kunnen krijgen, moest het Comité voor de goede orde, wel besluiten Toegangskarten verkrijgbaar te stellen. Deze karten, zooval voor de Keizersgrachtkerk als het Concertgebouw, kunnen worden aangevraagd aan het adres van Mr G. H. A. Groshede, Keizersgracht 586 te Amsterdam. Aanvragen na den 28 Januari ontvangen, kunnen niet worden beantwoord. Willen belanghebbenden hiervan goede nota nemen?

Voorts zal er in de Pauze op 14 Februari gelegenheid zijn voor een eenvoudige, gemeenschappelijke Lunch. Ook hiervoor kunnen karten worden aangevraagd aan het adres van Mr Groshede bovengenoemd.

„Moet dat nu zóó?” (I)

(Mededeeling vooraf: Verleden week had een artikel, volgens belofte, geschreven. Ik rekende evenwel erop, dat het eerste artikel van Dr O. Noormans in dat nummer zou verschijnen. Door verblijf in het buitenland kon mij niet worden meegedeeld, of opname van Dr Noordmans' eerste artikel verleden week onmogelijk was. Daardoor is tot mijn spijt rubriek „Kerkelijk Leven” verleden week zeer leeg geworden; had ik geweten, dat Dr Noordmans niet komen zou, dan zou ik natuurlijk mijn verleden week gezonden en persklaar in Goes aanwezige artikel van deze reeks in elk geval hebben laten afgaan. K. S.)

Onder den titel „Moet dat nu zóó?” heeft Ds D. Sikkel in „Amst. Kb.” geklaagd, dat „mannen van leidende positie bij ons volk in verdenking komen”, zulks vanwege hetgeen door ons blad geschreven is. Ds Sikkel denkt daarbij inzonderheid aan onze kritiek op een mede dan droevig stuk in „Paedagogisch Tijdschrift” (of wat doorgegeven is omtrent de Leeuwarder rode reed Prof. Waterink?) en aan wat we opmerkten over uit verschillende plaatsen van kerkeradswege bij aangekomen klachten, dat men bij de behandeling van N.S.B.-ers telkens stuitte op het feit, dat zulke N.S.B.-ers een gelijkluidende formule indienden, waarmee zij te zoo ongeveer uitspraken, hoe ze tegenover N.S.B.-kerkeraden stonden. Nu meent Ds Sikkel, dat in de eerste geval Prof. Waterink, in het tweede Dr Sietsma noodeloos in verdenking gekomen is. Eerstgenoemde is hoofdredacteur van genoemd tijdschrift; de tweede kwam later — eigener beweging — verklaren, dat de die N.S.B.-ers deden, blijkbaar terugging op een de hem verrichte handeling.

Dadelijk begreep ik, dat deze aangelegenheid de sommigen zou worden gemaakt tot een aanleiding van wat Ds A. M. Boeijsma noemt „een beweginkje” of „heibelkje”, en wat ik zelf maar noemen zal een klacht. Dat deze klacht zou blijven hangen in het algemeen verwachtte ik ook direct. Geen één van de klagers broeders heeft geciteerd wat ik schreef. Minstens (in Leiden) leest zelfs het blad niet, waarover hij klaagt. Geen één heeft ook zijn lezers laten weten, dat ik had geschreven met de feiten overeenkomende noem. Geen één heeft nota genomen van de voor mijn besef te niet alleen nu, maar ook in andere gevallen, voor het recht verstaan noodzakelijke opmerking mijnerzijds, dat ik geen persoons-, maar kerkgeschiedenis bedoel te schrijven, als ik dergelijke zaken naar voren breng.

En daarin ligt al weer dadelijk heel de zwakheid bleef van dit pers-incident.

Want wat wil men nu eigenlijk? En van welke onbegrepen stellingen gaat men uit?

In dit openingsartikel zal ik allereerst enkele bijzondere heden afdoen. In het geval-Prof. Waterink kan men slechts zich verwonderen over zulk een klacht. Die verschijnt in „Paedagogisch Tijdschrift” een artikel, de de grondslagen van ons christelijk geloof in elk opzicht loswoelt, en dus ook met de eerste winsten van ons gereformeerde wetenschap spot. Maanden lang zwijgt ieder in alle talen. Het leven rolt genoegelijk verder. Eindelijk spreek ik er over; met duidelijke citaten. De hoofdredacteur van het „Paed. Tijdschrift” vindt dat goed, dat de secretaris der redactie als inzonderheid persoonlijk woord (met als aanhangsel een persoonlijk woord) opneemt in het „Paed. Tijdschrift”, waarin verklaard wordt, dat men niet denken moet, dat voor dit nummer de hoofdredacteur verantwoordelijk was. Goed. Heb ik dat verzwegen? zooals b.v. „De Heraut” maanden lang verzwijgt, wat er tegen ingebracht wordt? Geensprake nu; het stuk is letterlijk opgenomen. Wat is hier nu voor verdachtmaking?

Men laat liggen, waar het om gaat. Indien Prof. Waterink het geval onaangenaam vindt, dan mag men niet vragen, dat een verloochening van den Christus door anderen wordt doodgezwegen, maar dat Prof. Waterink een afkeuring doet van het beleid van zijn inzondersecretaris. Inplaats daarvan wordt de feitelijk goedgepraat (men herinnert zich de verwijzing naar de N.C. Radio-Ver.). En zij, die thans over dit geval schrijven, doen voor een deel, alsof hier zaken belevenissen van 1935 nog bij mij naverken. Anderszoo, alsof hier een kwestie Kampen—Amsterdam werkt. Maar op mijn beurt noem ik dat; in verdenking brengen. Want mijn bezwaar — ik zei dat duidelijk — ging tegen de synthese, ik erkende (denk aan het beeld van vloer-dweilen terwijl de kraan niet afgesloten wordt), dat Prof. Waterink ook zijnerzijds den wil heeft om gereformeerden opbouw. Maar ik had en heb er bezwaar tegen, dat men tegelijkertijd met in diepste vragen tot andersdenkenden ook op juist die beginselvragen diepde rakende punten samenwerkt ter voorlichting van het volk. Want dat brengt ons m.i. steeds verder van de wijs. Het is dus een zuivere kwestie van methode. En

et heeft niets... heb ik — 't was... andy en ik heb... krinen spraken... Prof. Waterink... gezegd, dat het... gereformeerde de... van zooveel bet... zijn leerstoel ju... nke „Predikant... berinnerd — Pa... samenwerking... ook Kampen—A... is het Kampen... zich een scher... Houting, leerlin... jaren lang heb... de V.U. doen... artikel in „Pa... iemand, die de... aan een hooglo... kan dat doen o... dan verder ge... er tegen zuchte... men; opdat d... methode; en za... persoonsges... methode niet b... kerk en wa... methode gevaar... voor de deur a... En da... toen Dr Sietsma... — ik had dat... Sietsma-geschie... gon hij zoo ju... bij N.S.B.-er... hien. Inplaats... „Volk en Vade... thans bezwaar... deze zaak van... behandelen, wi... lijking van kerf... dat ik aan die... een stokje te st... partout-formule... raden voorle... ven, dan had i... was dan nat... geschiedenis ac... ik dat wroeten... der kerk van... ook gekukt; m... komen —... schandelijker... het geval was... denken, dat ik... neer — draag... smaadheid van... weken aan et... leugens over... geschiedenis h... had ik wel ge... N.S.B.-gifbrouw... mag) niet op... voorts niet ven... hij een fout h... de aandacht d... „noodeloos” ge... onbedoeld — o... dat „zoo” geb... Persoons- of... is niet geinfor... zeiden we ree... kerkeraden, di... haven tegen... in het open... tucht over N.S... meerd? Ik we... het soms ook... publiek er ov... kerkeraden de... teerde) kinder... zoo is. Feit... eens; om d... gimen kan b... niet van kind... handeling van... presenteerende... maar een ve... En nu zou... zwijgen over... respect voor... en de verk... laten stoeien... diezelfde leide... over kerke... tuchtpractijke... men wil; ma... te blijven wa... Intusschen,

P.S. Versch... gen over het... Reeds hebben... Walle („Leu...

Darbisme met dominees.

Daar is soms een kerkbegrip, dat ik niet beter kan omschrijven dan Darbisme met dominees. De kerk wordt daarbij beschouwd als een kring van gelijkdenkende zielen. Maar niet als de planting van Boven, maar niet als Christus' gelouterde menscheit, maar niet als een herboren volk.

Met die beschouwing kan men niet met vuur en hartstocht voor haar strijden. De kerk wordt dan — naar het teeknachtig woord van wijlen Ds J. C. Sikkel: Een zaakje met een zakje!

Christus, onze Koning, heeft echter de kerk in het strijdperk geplaatst. Hij heeft tot haar gezegd: Onderwijs de volken!

Met minder is de Christus Gods niet tevreden. Is uw kerkje vol? Is uw zaaltje bezet? Prachtig! Maar zijt ge er tevreden mee? Uw Meester niet! Hij vraagt: Is Nederland een christelijk land?

Kweld een rechtvaardige Lot hier zijn ziel of kwelden de goddeloozen hier hun ziel, zuchtend: Fijn! Fijn! Fijn!

Als Christus tot ons komt om Zijn kroon en ons vraagt wat wij gemaakt hebben van Zijn opdracht, wat zullen wij dan zeggen? Zullen wij dan zeggen: Nederland is voor het heidendom van Marx, Lenin of Rosenberg, maar hier hebt U mijn zaaltje Heere?

Toen wij voor twee jaren oproer hadden in Amsterdam en de menschen hun kanapee op straat wierpen om daarmee de crisis op te lossen, heb ik vaak naar de groote woonkazernes opgekeken. Ik voelde het zoo: Die menschen zijn in afzienbare tijd geestelijk dakloos.

En wie zal ze dan hebben? Dat zal er van afhangen wie geloovig zal zijn! De kinderen dezer wereld aan het woord van hun meester: De koninkrijken der wereld zijn mij overgegeven en ik geef ze aan wien ik wil. Of de kinderen des koninkrijks aan het Woord van den gezegenden Heere: Mij is gegeven alle macht in den hemel en op de aarde.

Wij hebben toch wel oog voor de tijden, waarin wij leven? In tijd van vrede is het voldoende dat een enkele veldwachter zijn ronde kuiert en dan rookt zijn pijp nog meer dan zijn karabijn! Een aardige tijd. Maar behaagt God u en mij in een anderen tijd te doen leven. Een merkwuurige tijd! Twee dingen gaan tegelijkertijd branden in de menscheit: het brandend verlangen naar heiligheid in de Gemeente des Heeren en het helle vuur van den opstand tegen God in de wereld.

Nu zoekt dat verlangen naar heiligheid nog veelszins ongebaande wegen, verboden wegen. Men heeft daar methodes voor en men maakt daar wat van. Menschen met stralenkransjes, met een altijddurende glimlach op de lippen, groepen, kringen, fracties. Maar men heeft niet voldoende oog voor het groote werk Gods. God heeft in de onuitsprekelijke gave van Zijn Zoon jets grooters op het oog dan dat er zoo hier en daar een heilige man of een reine vrouw op de wereld zou wezen. Het gaat, zooals de Brief aan de Colossenzen zoo machtig en breed behandelt, om de heiliging van de gansche menscheit, ja zelfs om de heiliging van den ganschen kosmos! Alles moet weer verzoend, alles weer in de zuivere verhouding teruggebracht worden.

O, het moet u maar gegrepen hebben, gij moet er van God voor gegrepen zijn, dan laat het u niet meer los, kan komt gij in één trillende beweging van verterend verlangen! Door genade opgenomen in die machtige beweging der dingen naar Christus heen, zijn wij geen stof dat meedwarrelt, maar elementen die van God hun plaats hebben in die hemelsche activiteit. Dan begrijpt gij Gods doen in onze dagen. Dan ziet gij hoe Christus vuur op de aarde werpt!

Zie wij hadden zoo ons wereldplan, Ieder z'n broodje, een beleggen broodje! De ergste losbandigheid bedwongen door wetten en vereenigingen. Nette menschen! Een welvarende wereld! En in die wereld ook een paviljoen voor het Christendom. Ja, geen muziek onder kerktijd, wat wilt ge nog meer? En dan bij onzen dood, bij Christus' wederkomst, zouden de menschen uitéengaan: Vaarwel, IK ga naar den hemel, gaat u maar naar... die andere plaats. (Want het gold niet als beschaafd die andere plaats bij name te noemen!).

Maar nu zegt onze heerlijke Koning, dat Hij dat gedoe van ons niet meer wil! En dat Hij dat halve van de menschen in de wereld niet meer wil! De wereld zal moeten kiezen vóór Hem of tégen Hem. Voor of tegen Hem, buiten Wien geen religie of beschaving of ontwikkeling mogelijk is!

Als gij maar waarlijk geloofd, dat God alle dingen beweegt naar den Christus heen, komt dan uit uw kerken en uit uw zaaltjes en arbeidt onder uw volk!

Strijdt er voor dat het gansche volksleven weer worde opgenomen in het Verbond! N. B.

De algemeene genade¹⁾. (I.)

Wat aanleiding gaf tot het schrijven van een paar artikelen, die ik mij voorstel te geven, heeft de Redacteur van dit blad reeds medegedeeld in het nummer van 6 December j.l. Men heeft daar ook kunnen vinden het résumé van een lezing, die ik hield voor de theologische studenten aan de V. U. Daarmee heb ik feitelijk reeds een inleiding geleverd op wat ik nu nog ga zeggen. De lezer weet uit welken hoek de wind waait.

Professor Schilder zou echter graag een bepaald punt toegelicht willen zien, n.l. dat, waar ik het had over de algemeene genade en de plaats die deze inneemt in de nieuwere gereformeerde theologie. En dan nader het verband, waarin ik hierbij zijn naam met dien van Kuiper gebracht had. Mijn correspondent is niet heelemaal gerust over de rol die ik hem daarbij heb toebedeeld.

Inderdaad was ik geschrokken van den inhoud en den toon van het stuk, dat Prof. Schilder in Jezus Christus en het Menschenleven onder den titel Jezus Christus en het Cultuurleven heeft bijgedragen, en ik heb dat te Amsterdam niet onder stoelen en banken geschoven. De wijze waarop in die publicatie over Jezus, Zijn kribbe en Zijn kruis, gesproken wordt, is voor degenen, die er niet aan gewend zijn, moeilijk te verdragen. Ik heb mij afgevraagd, of dit nog wel hetzelfde geloof is, waarin ik opgevoed ben, of dat hier een nieuwe religie bezig is uit te groeien, die pretendeert te stoelen op gereformeerden wortel, maar die zooveel verschilt van wat wij tot nog toe daarop zagen slaan, dat de vraag zich opdringt, of ze niet uit een ander evangelie haar sappen trekt.

Ik meende dezen indruk te moeten voorop stellen. Ik doe dat zonder opzettelijke onvriendelijkheid tegenover den Schrijver en met de pijnlijke onzekerheid in mijn binnenste, of het wel met den goeden vorm overeenkomt om als gast in dit Blad op deze wijze binnen te treden. Maar, dit gesprek, waartoe de Redacteur mij uitnodigde, kan mijnerzijds niet loskomen van de beginstreep, zonder dat ik uiting heb gegeven aan het gevoel van onrust, dat mij bij de kennisname van deze nieuwe dingen bekreep.

Nu ik dat gedaan heb en van een indruk ben uitgegaan, die voor mij voorloopig het karakter draagt van een pijnlijke ontdekking, nu moet ik wel even verder gaan op dit pad en zeggen dat ik mijn best gedaan heb, op dien eersien indruk veel af te dingen. Ik heb den weelderigen schrijftant van Prof. Schilder in overweging genomen en bedacht, dat, als deze dingen niet op zoo uithundige wijze geuit waren als nu het geval is, de bezwaren, die bij mij opkwamen, misschien sterk konden worden gereduceerd. Als de futuristische schildering tot een strenge teekening werd teruggebracht, zou dan alles er niet heel anders uitzien? Zou ik den toon van de muziek kunnen scheiden? Zou de zaak dan zelfs niet zoover vereenvoudigd kunnen worden, dat ik Prof. Schilder moest toegeven, dat zijn verschil met Kuiper er een is, dat meer in woorden, dan in wezen bestaat? En zou de kwestie daarmee niet herleid zijn tot de gewone, onder ons reeds zoolang bekende vraag, of Kuiper de gereformeerde leer misteekend heeft en anderen, laat ik zeggen Kohlbrugge, Gunning, daartoe grootere genade hadden ontvangen? Zoo gesteld interesseert deze aangelegenheid mijn correspondent sterk, blijkens zijn bovenbedoeld artikeltje in dit Blad. Hij wenscht liever niet als een exponent van Kuiper te gelden, ook wanneer hij dezen meent te moeten corrigeren.

Omhierover meer licht te krijgen heb ik ook andere publicaties van den Schrijver gelezen, zooals z'n Dissertatie en zijn Watis de Hemel. In de eerste is het belooft uil den aard der zaak rustiger. Ik trof er veel aan, wat overweging van de zijde der dialectische theologen alleszins waard is. Ik moet ook van de laatste zeggen, dat, hoe exotisch het boek telkens aandoet, en hoe exuberant de taal, de gedachte toch voorzichtiger wandelt dan in de bijdrage in bovengenoemden Bundel.

Maar mijn eindoordel, voorzover ik daar hier reeds van spreken mag — en dat aan 't eind van deze artikelen ook nog geen eindoordel zal willen zijn, omdat ik meen dat het aan de kerk toekomt en oogenblikkelijk op haar weg ligt — is dit, dat deze opvattingen soortelijk van de gereformeerde leer verschillen. Dat de weg tot hereeniging tusschen de Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken, gesteld dat deze stellingen daar algemeen ingang vonden, vrijwel zou zijn afgesloten. Dat 1886 dan het aanzijn had geschonken aan een nieuwen godsdienstvorm, waarvan de oorsprong in de twintigste eeuw zou moeten worden gezocht en waarvan zelfs het christelijk gehalte voor mij problematisch zou zijn. Wij zouden daarmee in ons land een tegenhanger bezitten van het geloof der Duitsche Christenen, omdat de

(Zie voor vervolg blz. 116.)

¹⁾ Eenige weken geleden deelden we aan de lezers mede, Dr O. Noordmans uitgenoodigd te hebben, in „De Reformatie“ te schrijven; waarover en met welk doel te schrijven zou zijn, is reeds gezegd. Hier volgt Dr Noordmans eerste artikel. Ik geef eerst aan Dr Noordmans het woord, en hoop, als Dr Noordmans uitgesproken is, mijn antwoord te geven. K. S.

il de belangstelling groot zal zijn, wenschen, toegelief, voor de garten verkrijgen l voor de Keizer w, kunnen worden Mr G. H. A. G. lerdam. Aanvragen kunnen niet me anghebbenden h

op 11 Februari ilige, gemeenschap unen kaarten van Mr Groshid

verleden week had schreven. Ik rekkel van Dr O. Noijnen. Door verberden meegedeeld, eerste artikel veris is tot mijn spidzen week zeer le Dr Noordmans' tuurlijk mijn veris Goes aanwezige zal hebben laten da

heeft Ds D. Sikkannen van leiden komen", zulks chreven is. De Sikkritiek op eenne Tijdschrift" (of zeeuwarder rode opmerking over keraadswege bij de behandeling u, dat zulke N.S.B.en, waarmee zij tegenover N.S.B. Sikkkel, dat in t tweede Dr Sietsma is. Eerstgenoemdschrift; de twee verklaren, dat uugging op een de

aangelegenheid de een aanleiding va beweginkje" of emen zal een klacht n in het algemeen en van de klacht chreef. Minstens e, waarover hij klaag on weten, dat ik komende noem. Geoor mijn besel te re gevallen, voor le king mijnerzijds, de erkgeschiede ergelijke zaken na

sel de zwakheid l En van welke onb

erst enkele bizonde Waterink kan ook ik een klacht. Da ritt" een artikel, geloof in elk opat te winsten van on daanden lang zwit t genoegelijk verit luidelijke citaten. l schrift" vindt daer lie als inzender t gsel een persoonl lchrift", waarin n moet, dat voor voordelijk was. De Herant" maas bracht wordt? Ge opgenomen. Wat

i gaat. Indien P n vindt, dan loochening van gezwegen, maar e van het beleid r arvan wordt de rrt zich de verwij die thans over el, alsof hier ekt nwerken. Anders terdam werkt M verdenking brengt t duidelijk — g k aan het beeld t afgesloten wor den wil heeft id en heb er bewa diepste vragen tota peginselfragen die oorlichting de teeds verder van le van methode. E

P.S. Verschillende lezers vragen mij, nog iets te zeggen over het persvuil der N.S.B. Dat komt nog wel. Reeds hebben Ds J. Smelik („Ons Kerkblad“) en Ds de Wallo („Leeuwarder Kb.“) dit stuk scherp veroordeeld. K. S.

K. S.

politiek en de cultuur er de overhand zouden krijgen over prediking en geloofsleven. Wanneer Dr Schilder Jezus een „Kerkvorst” noemt en de Christenen het zuivere menschenras, dan verleent hij daarmee aan de kerk een bodemvastheid op aarde, die weinig overeenkomt met het levensgevoel van patriarchen, profeten en martelaren. De bijbelsche vulling kan den vorm en den toon van deze 20e-eeuwsche dogmata niet voldoende kerstenen.

Dat is mijn indruk bij het begin van dit gesprek.

Nu geef ik toe, dat sommige uitingen van Kuiper soortgelijken indruk kunnen wekken, als men, met het oog daarop, uit zijn werken een bloemlezing zou willen samenstellen. Zoodat er dan reden zou zijn voor de meening van Dr Schilder, dat het slechts een verschil van woorden is en van toon, terwijl de zaak zelf dan daarmee zou afloopen, dat Kuiper hem „achter zijn vaandel kreeg in den strijd tegen elk ziek „vroomheids”-ideaal.”²⁾ In Kuipers De Gemeene Gratie komen zelfs passages voor, die Dr Schilder compromitterend zou achten en die hem te biologisch zouden aandoen. Wacht bij alle tegenspraak tegen de dialectische theologie is in zijn boeken goed merkbaar, dat „de scherpe snede” van deze godgeleerdheid ook hem geraakt heeft. De felheid waarmee hij er op reageert, maakt juist duidelijk, dat wat in Kuipers dagen nog betrekkelijk rustig naast elkaar bestaan kon, dit nu niet meer kan. Dat alleen reeds de contemporaine geschiedenis ons dwingt om zuiverder te onderscheiden en scherper partij te kiezen.

Ik waag het hier enkele van die plaatsen uit Kuipers Gemeene Gratie af te schrijven, die dat doen zien.

In Deel I, pag. 368 lees ik, over het Heilige Land: „Moest thans nog voor het volk van Israël een plaats worden uitgezocht, die in aard overeenkwam met de plaats die het destijds van God ontving, dan zou het natuurlijk niet in het nu doode slop van Cyprus en Palestina, maar in het hart van Europa moeten geplaatst zijn”. En: „Geheel de bedding van het leven der volkeren is verlegd. Voor Europa is het zuiden thans onbeduidend, en ligt in het noorden³⁾ de levenskracht.”

Op pag. 382 over de Joden: „Zij, van wier lippen men in onze dagen dan ook nooit één enkel woord beluistert, waarin heilige toorn spreekt over „dit bederf van het beste”, dat God in Israël bereid had, en die daarentegen steeds de Joden opvijzelen, mogen zich zelve wel eens afvragen, of hun liefde voor de eere Gods en voor den Christus Gods, dien de Joden aan het kruis geslagen en gedood hebben, geen schade lijdt door hun onevenredige nationale sympathie”.

En in Deel II, op pag. 670, over de Christenen: „Daarom in buitengewone mate Zijn zegenende werkingen uit over die volkeren, onder welke de kerk Zijns Zoons is opgetreden. Hij geeft aan die volkeren het gezondste klimaat, het best gelegen land, de grootste overmacht over de natuur. Hij doet ze van het beste ras zijn.”⁴⁾

Zoo te spreken over: „het beste ras” — „in het noorden” — met daartusschenin een kleine bevliesing van anti-semilisme — zou een gereformerd theoloog zich op dit oogenblik niet meer kunnen veroorloven, zonder zich rekenschap te moeten geven van de politieke geloofsbelijdenis, die daarin verscholen lag. Ten opzichte van zulke biologische voorstellingen van de werking der genade moet men thans kleur bekennen, nu men weet waar ze toe leiden kunnen, als ze in ernst genomen worden. Men kan ze niet meer, zooals Kuiper, in onschuld gebruiken. De bliksem der historie is er ingeslagen en een hinken op twee gedachten is evenmin mogelijk als ten tijde van Elia op Karmel.

Hinc illae lacrimae bij Prof. Schilder en anderen over de dialectische theologie. Wie er zich op wil laten voorstaan, dat Dr Kuiper hem, op het stuk der cultuur, achter zijn vaandel kreeg, kan het niet meer in heilige onnoozelheid doen. Wie sommige publicaties van Prof. Schilder gelezen heeft, zal moeten toegeven, dat hij het verband tusschen geloof en cultuur meer bewust tracht te maken. Maar het tragische is, dat hij de zaak daarmee veel erger maakt. Voor ik dit artikel afsluit, moet ik dat laatste nog trachten te verduidelijken.

Dr Kuiper laat door de algemeene genade een terrein geschapen worden, waar kerk en wereld, wedergeborenen en onwedergeborenen, elkander ontmoeten en waar ze tijdelijk kunnen samenwerken aan cultureelen arbeid. Wat hier gewonnen wordt brengt wel „blijvende winste”, zooals het heet in De Gemeene Gratie, maar alles wat op dat terrein gereed komt, houdt iets uitwendigs. Het blijft tot de buitenbolwerken behooren. Het eigenlijke, het echte, het teerste wat zich tusschen God en mensch afspeelt, behoort tot het gebied der particuliere genade.

Dit algemeene terrein, dat bij Kuiper aan de menschheid in haar geheel, na den zondvloed, in de huidige wereld- en cultuurperiode, nog gelaten

wordt, is voor Dr Schilder niet meer aannemelijk. De godgeleerdheid van heden kan niet meer werken met iets wat bodem wil zijn. De biologische beteekenis van de aarde, als gegeven basis voor het leven, is te zeer misbruikt, om zonder meer in de theologie te worden aanvaard. Deze dingen moeten thans meer kritisch worden bekeken, wat Dr Schilder dan ook doet. Daarom kon ik zeggen, dat hij door de dialectische theologie is geraakt.

De Schrijver laat de algemeene genade, voor-zoover ze in de theologie een terrein wil effenen voor een bredere kerk, waarin geloovigen en on-geloovigen elkaar ontmoeten, varen. Hij moet zich in zijn cultuur-theologie, of hij wil of niet, bedienen van de scherpe tegenstellingen, die gelden bij de particuliere genade, die den mensch geen grond of bodem, van welken aard dan ook, overlaat. Zoo komt het dat de geloovige cultureelen zich hun arbeidsterrein in den hemel krijgen aangewezen en de ongelovigen in de hel. Wat hierop neer komt, dat alleen de eersten een grond hebben en de anderen niet. Het horizontale vlak, de niet-dialectische richting, wordt vervuld tegen het verticale, het wèl-dialectische. Prof. Schilder spreekt van de „up and downs van den golvenden cultuurbodem, die zich langzaam strekt tot hij de arena wordt van Christus en Anti-Christ in het laatste der dagen”.⁴⁾ Het is duidelijk, wat dit laatste moet beteekenen. Er zijn maar twee richtingen. De ééne is die van den Heer uit de hemelen als hij nederkomt; en de andere is die van den geest uit den afgrond als hij zich verheft, om zich op den troon Gods te zetten. En deze beide bewegingen hebben plaats in het verticale vlak; zij gaan absoluut vlak tegen elkaar in. Dr Schilder schrijft over Hemel en Hel; niet over de aarde.

En toch wil de Schrijver geen dialectisch theoloog zijn. Hij voelt zich antipode van deze theologie. Hij wil achter het cultuur-vaandel van Dr Kuiper blijven loopen, ook al zakt de bodem onder zijn voeten weg. Ook al moet hij alles wat bij Kuiper terrein, geduld, voorloopigheid, rest, overblijfsel heet, laten varen, om voor het nog, het christelijk humanisme, het nog niet, de christelijke eschatologie in de plaats te stellen. Dit wordt alleen mogelijk door een verabsoluteren van de cultuur, dat de geschriften van Prof. Schilder kenmerkt. De volstrektheid van de categorieën, die op het terrein der particuliere genade hun plaats hebben, wordt hier ingevoerd voor het gebied der algemeene genade. Roeping en a m b t in een zin zooals die gelden in verband met het geloof, worden hier gebruikt in betrekking tot de cultuur.

Zoo wordt het horizontale vlak der cultuur en der algemeene genade, waarin men, zooals Kuiper doet, tusschen het universele en het particuliere kan heen en weer loopen, overeind gezet. En profeten en apostelen, ja ook Christus zelf, krijgen daarin hooger of lager een plaats.

Het gevolg daarvan is de openbaring van een aardsch radicalisme, dat, zoo het ingang vond, het karakter der kerk zou doen ontaarden; nog grondiger dan het biologisch evangelie der Duitse Christenen. Want de cultuur is een geestelijker en daardoor feller macht dan het leven als eerste en oorspronkelijke gegevenheid.

De kerk is echter heel iets anders dan een omhoogstaand cultuurvlak of toren van Babel. Ze is een ark, waarin men behouden kan blijven als de cultuurwereld ondergaat. Wanneer men op Pinksteren gaat spreken in de taal van de Torenbouwers, dan ontstaat er een spraakverwarring, die in de boeken van Prof. Schilder het oor, dat wil luisteren naar het Evangelie, zoo pijnlijk aandoet. In dat idioom had ik nog nooit over de bijbelheiligen hooren spreken.

Laren. (G.)

O. NOORDMANS.

4) Hemel, 304/5.

Vrouw Jacob.

II.

Ina Boudier-Bakker; Vrouw Jacob. — P. N. van Kampen & Zoon, N. V., Amsterdam.

Wanneer men het groote boek inzielt, valt een verdeling in vijf hoofdstukken op, die doet denken aan de oude inleiding der drama's in vijf bedrijven. En meer nog dan Verwey's Jacoba van Beieren, is dit uitvoerige werk een treurspel in prozavorm.

Wel is een historisch persoon de hoofdpersoon, maar de hand van de kunstenaars heeft die uitgeheven boven de geschiedkundige stof en gemaakt tot een levend mensch, wel gebonden aan, maar niet geheel onderworpen aan het chronologisch gebeuren van haar tijd. Het eerste boek brengt den lezer in aanraking met een meisje van vijf jaar, dochter van graaf Willem van Holland, in de onbewuste onschuld van haar kinderjaren uitgehuwelijkt aan een Franschen prins, een paar jaar ouder dan zij. Idyllisch schijnt zich het leven van

deze kinderen te zullen ontwikkelen. Bij het groeien blijkt zij te zijn een verstandig, vroeg-meisje, dat haar kinderdroom van liefde voor de ouderen Willem van Arkel vergeet, voor de schitterende realiteit van koningin van Frankrijk zullen worden, na de vermoording van den kroonprins. De lieve, wilde speelmakker van haar kindrechtgenoot, den dauphin, wordt omringd door de liefde van haar ridderlijken vader, onbekend met de politieke intriges om haar heen. Tot opeens de staatkunde in haar wreedste gedaante zich aan haar vertoont, bij de vergiftiging van haar jongste gemaal. Op zesien-jarigen leeftijd weduwe, staat ze gereed den strijd te aanvaarden tegen de politiek, die haar steeds in haar liefde zal dwarsboomen.

Omdat de politiek in het leven van Jacoba een groote plaats zal innemen, is het geen wonder dat de schrijfster heel uitvoerig het staatkundig gebeuren in West-Europa beschrijft. Terwijl het kind nog onbewust haar leven spelend doorbrengt, voltrekt zich om haar het politieke spel. Daarin wordt hier minder aandacht gewijd aan het koninkrijk Jacob, wordt haar jeugd sprongsgewijs beschreven, omdat de tragedie zich zal ontwikkelen in de schen vrouw Jacob en de politiek.

In het tweede boek is het een jonge vrouw, die welbewust haar droom moet opgeven, om eenheid in haar landen te krijgen door liefde. Het is haar echter minder te doen om de eenheid dier landen dan om haar eigen liefde-droom. Het beeld van Willem van Arkel komt sterker naar voren, maar de laatste wil van haar geliefden en vereerde vader dwingt haar om politieke redenen te trawenen met haar achterlijken neef Jan van Brabant. Dit huwelijk tegen haar zin, tegen de kerkelijke wet, die de verbinding van neef en nicht verboden wordt doorgezet, omdat het heil der landen eraan afhangt. Zoo komt de ridderlijke jonkvrouw van het land van den dorper, waar geen stamboom maar privileges van belang zijn. Nu Hoeken en Kabeljauwen niet verenigd kunnen worden door een huwelijk der partijhoofden, kan de rust alleen verkregen worden door vernietiging van een van beide partijen. Het leven van Jacoba krijgt een tragische wending.

In Gorcum sneuvelen van Arkel, haar geliefde en Brederode, haar getrouwe. Na elk gevecht misdert het gelal harer getrouwen, zoodat ten slotte zij bijna alleen staat tegenover haar verwante Jan van Beieren en Philip van Bourgondië, die beiden invloed op haar zwakken echtgenoot uitoefenen, om de landen aan zich te trekken. Na een duddbaren smaad van haar echtgenoot te hebben ondervonden, verbreekt zij zelf dit huwelijk, zich beroepend op het kerkrecht, en haar hart zoekt uitkomst door de romantische vlucht naar Hampshire van Gloucester, den held uit haar droomen en haar vurige liefde.

Weer verzet de politiek zich tegen dit huwelijk en roept de kerk te hulp om het eerst verboden huwelijk geldig te verklaren en zoo de nieuwstaatkundige verbintenis te voorkomen. Jacoba zoekt echter allereerst liefde, en aanvaardt alledien strijd om haar landen den geliefde te kunnen schenken. Maar juist wordt hij het struikelblok. Zijn liefde is zwakker dan zijn eigen eer en op deze te verdedigen, offert hij land en vrouw op, verlaat Jacoba na den mislukten veldtocht, en naar Engeland terug te keeren.

Verblind door haar liefde zag vrouw Jacob hoe zich de steden afwendden van de landsvrouw die het landsbelang achterstelde bij eigen liefdesleven.

Uitgeleverd door de poorters aan haar vijand Philips, is de bedrogen vrouw verslagen, maar niet gebroken. Door trouwe vrienden weer verlost uit de benauwende gevangenis van Gent, staat zij gereed als krijgsvrouw wreake te nemen. Slechts levend bij herinneringen van geluk, wil zij worden de gevierde heldin in de oogen van haar trouwelozen geliefde, om hem terug te winnen en hem aan te bieden het bloedende geschenk van haar herwonnen landen. In haar fellen haat groeit zij voor haar vijanden uit tot een magische figuur voor haar vrienden tot een betooverende krijgs-godin. Het geheele staatkundig gebeuren in de handen gelegd van een vrouw, die haar teleurgestelde liefde in een stroom van bloed wreke rustig haar trouwe vrienden ziet afslachten door het woedende volk, dat zijn land ziet ondergaan door de grillen van een vrouw. En juist als haar plan schijnt te gelukken, als de politiek haar gunstig lijkt te worden, en ze bijna haar landen heeft veroverd, geeft ze alles over, in eens, omdat de overwinning voor haar geen zin meer heeft, om haar geliefde, laf gebruik makend van een kerkelijk besluit, het huwelijk met haar ongeldig te maken en voorgoed verbreekt.

De rustelooze, die tot rusten nu gedoemd is, heeft haar rol schijnbaar uitgespeeld. Het laatste herademt, hoewel de partijtwist niet is uitgebluscht. Maar de wensch komt naar voren die twist te beslechten door een verbond tusschen de partijen, bezegeld door het huwelijk der partijhoofden. De oude droom van eenheid door liefde schijnt in vervulling te zullen gaan met Frank van Borselen, den opvolger van Willem van Arkel.

Maar nog eens komt de politiek de idylle verstoren. Jacoba kan haar gevangen genomen echt-

genoot slechts afstand van sterker dan den man haast. Niet haar lieve meedoogenloosheid van de een rijst voor haar genootte Jean maar die me haar leven voor haar v

Tragisch is die haar lam omdat zij s kentering d

De schrijf literaire sch gehaalde ge aan de verb hoofdpersoo details en va name-, maar telkens we de heroïsch naar voren. bekend uit wischbaar in dichte verha

Dan, als s Van ind- Uitrijzen, Maar stier

Deze voor in den mor En dit geld dat en om zijn dichten lezer zal be Gr.

UIT EN S

De Ker „In meine son selig v Deze belc vorst zijn in Duitschla genomen al den zijn op Men bedc dit, dat de zaken. Her de macht h door zijn r Er waren hadden, dat heidswaan macht eens der kerk in Daartegen dat men d rekenen, d zich maar HET NA BELOFTE En het m dat men n zoo officiee verklaren, bemoeit en Die inbr spoedig ge. Het inste de landen streeks in kerk. Had de regeeri door midd de verkiezi colleges o De tactie Men wil soort eenh staat had naal-social staat, en geloofsvere is Hitler Men zag protestants bereiken daarom m zou de za

1) In mijn 2) Cf. Me 3) Cf. Ib.

2) Hemel, 294.

3) Ik spatieer.